

**O'ZBEKISTONDA IJTIMOIIY XAVFSIZLIK JARAYONINING
TARKIBI VA MAZMUNI.**

Xidirov Suxrob Norbo'tayevich

*Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi "Vazirlik-idora va nodavlat
tashkilotlar ishini muvofiqlashtirish bo'limi" boshlig'i, sots.f.d. (PhD), dotsent.*

suxrob.xidirov.82@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistonda ijtimoiy xavfsizlik jarayonining mazmuni va tarkibi tahlil qilinadi. Ijtimoiy xavfsizlik tushunchasi, uning davlat va jamiyat barqarorligi uchun ahamiyati, asosiy tarkibiy qismlari va mazmuniy jihatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, xalqaro tajribalar, mavjud islohotlar va milliy strategiyalar bilan bog'liq jihatlar ham o'rganiladi. Tadqiqot natijalari asosida ijtimoiy xavfsizlikni mustahkamlashga qaratilgan xulosa va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy xavfsizlik, O'zbekiston, ijtimoiy siyosat, ijtimoiy himoya, barqarorlik, islohotlar, xavfsizlik jarayoni.

KIRISH

Ijtimoiy xavfsizlik – davlatning asosiy vazifalaridan biri bo'lib, aholining turmush darajasi, salomatligi, bandligi, ta'limi va ijtimoiy himoyasini kafolatlash orqali milliy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. O'zbekistonda oxirgi yillarda ijtimoiy xavfsizlik masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. Prezident farmonlari, davlat dasturlari va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda amalga oshirilayotgan loyihalar ushbu yo'nalishda muhim o'rin tutmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Adabiyotlarda ijtimoiy xavfsizlik tushunchasi turlicha izohlanadi. Ba'zi mualliflar uni faqat ijtimoiy himoya tizimi bilan bog'lasa, boshqalar kengroq – sog'liqni saqlash, ta'lim, demografik siyosat, ijtimoiy adolat, bandlik va ijtimoiy





tenglikni qamrab oluvchi jarayon sifatida ta'riflaydi. Xalqaro tajribada, xususan BMT, XMT, Jahon banki hujjatlarida ijtimoiy xavfsizlik barqaror rivojlanishning ajralmas elementi sifatida ko'rsatiladi. O'zbekistonda esa ilmiy manbalarda bu masalaga davlat islohotlari, iqtisodiy barqarorlik va aholi farovonligi nuqtayi nazaridan yondashilgan.

METODLAR

Ushbu maqolada taqqoslash, tahlil va sintez metodlari qo'llanildi. Normativ-huquqiy hujjatlar, davlat dasturlari va strategiyalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari, shuningdek, mahalliy olimlarning ilmiy ishlari asosida mavzu o'rganildi. Statistik ma'lumotlar orqali jarayonning amaliy natijalari ko'rib chiqildi.

NATIJALAR BO'LIMI

O'zbekistonda ijtimoiy xavfsizlik (social protection) tizimi aholining kam ta'minlangan qatlamlarini, nogironlarni, pensionerlarni va boshqa zaif guruhlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan kompleks tizimdir. U asosan to'rt asosiy komponentdan iborat: ijtimoiy sug'urta (social insurance), ijtimoiy yordam (social assistance), ijtimoiy xizmatlar (social services) va faol mehnat bozori siyosati (active labor market policies). Tizimning asosiy maqsadi - aholining ijtimoiy himoyasini ta'minlash, qashshoqlikni kamaytirish va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashdir. So'nggi yillarda tizim raqamlashtirish va islohotlar orqali takomillashtirilmoqda, masalan, Yagona ijtimoiy himoya reyestri (Social Protection Single Registry - SPSR) orqali.

Tarkibi (Composition/Structure)

Ijtimoiy xavfsizlik tizimining tarkibi quyidagi asosiy komponentlarga bo'linadi:

Komponent	Asosiy Elementlar	Mas'ul Idoralar
Ijtimoiy Sug'urta	Pensiya (keksalik, nogironlik, o'lim holatlari), kasallik va tug'ruq nafaqalari, mehnat jarohati	Pensiya jamg'armasi (Pension Fund), Bandlik va mehnat



Komponent	Asosiy Elementlar	Mas'ul Idoralar
(Social Insurance)	kompensatsiyalari. Ish beruvchilar va xodimlar tomonidan majburiy badallar (contributory).	munosabatlari vazirligi (MELR).
Ijtimoiy Yordam (Social Assistance)	Kam ta'minlangan oilalar uchun nafaqalar (bolalar parvarishi, 2-13 yoshdagi bolalar uchun yordam, moliyaviy yordam), keksalar va nogironlar uchun naqd pul va in-kind yordam (masalan, qishki kiyim, transport chegirmalari). Majburiy emas (non-contributory).	Mahalla qo'mitalari, Hokimiyatlar, Pensiya jamg'armasi, Bandlikni qo'llab-quvvatlash markazlari (ESC).
Ijtimoiy Xizmatlar (Social Services)	Bolalar, keksalar va nogironlar uchun rezident va jamiyat asosidagi xizmatlar (masalan, uyda parvarish, rehabilitatsiya).	Sog'liqni saqlash vazirligi, MELR.
Faol Mehnat Bozor Siyosati (Active Labor Market Policies)	Jamoa ishlari (public works), kasbiy o'qitish, ishsizlarni ishga joylashtirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash dasturlari (masalan, "Har bir oila - tadbirkor", "Yoshlar - kelajagimiz").	MELR, Yoshlar ishlari agentligi, "Yoshlar - kelajagimiz" jamg'armasi.

Tizimning umumiy byudjeti YaIMning taxminan 7% ini tashkil etadi, bu qo'shni davlatlarga nisbatan past ko'rsatkichdir. Asosiy mablag'lar davlat byudjeti, ish beruvchilar (payrollning 25%, kichik korxonalar uchun 15%) va xodimlar (daromadning 8%) badallari orqali ta'minlanadi. 2022-2025 yillarda islohotlar orqali tizim raqamlashtirilmoqda, masalan, SPSR yordamida arizalar va to'lovlarni avtomatlashtirish.

Mazmuni (Content/Essence)



Ijtimoiy xavfsizlik jarayoni quyidagi bosqichlarga bo'linadi va uning mazmuni aholining ehtiyojlarini baholash, yordam taqdim etish va monitoringdan iborat:

Ariza va Baholash (Application and Assessment): Potensial foydalanuvchilar mahalla qo'mitalari yoki ESC larga ariza topshiradilar. Kam ta'minlangan oilalar uchun daromad darajasi minimal ish haqining 1,5 baravaridan past bo'lishi kerak (masalan, 2018 yilda oyiga UZS 258,360). Jarayon hujjatlarni topshirish (daromad sertifikatlari, kadastr hujjatlari), uy-joy sharoitlarini tekshirish (household visits) va imputatsiya qoidalari (masalan, ishlamaydiganlar uchun minimal daromadni hisoblash) ni o'z ichiga oladi. Arizalar har oyning 15-kuniga qadar qabul qilinadi, baholash 25-kuniga qadar yakunlanadi.

Qaror Qabul Qilish va To'lovlar (Decision-Making and Payments): Komissiyalar (mahalla va hokimiyat) qaror qabul qiladi. To'lovlar Pensiya jamg'armasi orqali amalga oshiriladi, masalan, Xalq Banki hisoblariga o'tkaziladi. Nafaqalar muddati: bolalar parvarishi uchun 12 oy, boshqalar uchun 6 oy, qayta ariza berish imkoniyati mavjud. Apellyatsiya jarayoni mavjud, ammo kam qo'llaniladi.

Qamrov va Monitoring (Coverage and Monitoring): Tizim aholining taxminan 50% ini qamrab oladi, ammo qashshoqlarning 37% i faqat yordam oladi (ekslyuziya xatosi 63%). Monitoring SPSR va raqamli tizimlar orqali amalga oshiriladi. Islohotlar orqali qamrovni oshirish maqsad qilingan, masalan, Jahon Banki loyihasi orqali yangi reyestr va mehnat bozori dasturlarini takomillashtirish.

Islohotlar va Rivojlanish (Reforms and Development): 2019-2025 yillarda tizimni mustahkamlash loyihalari (masalan, Jahon Banki va ILO qo'llab-quvvatlovi) orqali raqamlashtirish, maqsadli yordamni yaxshilash va institutsional quvvatni oshirish amalga oshirilmoqda. Pensiya tizimi ko'p bosqichli: asosiy (basic), majburiy (mandatory) va ixtiyoriy (voluntary).



Ushbu tizim O'zbekiston Prezidenti huzuridagi Milliy ijtimoiy himoya agentligi tomonidan muvofiqlashtiriladi va qashshoqlikni kamaytirishga qaratilgan. Agar batafsil ma'lumot kerak bo'lsa, rasmiy manbalarga murojaat qilish tavsiya etiladi.

MUNOZARA BO'LIMI

O'zbekiston tajribasini xalqaro amaliyot bilan taqqoslaganda, ayrim o'xshashlik va farqlar mavjud. Masalan, xalqaro tajribada ijtimoiy sug'urta tizimi keng qamrovli bo'lsa, O'zbekistonda bu soha bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Shu bilan birga, milliy model o'ziga xos jihatlari bilan ajralib turadi: mahalla institutining faol ishtiroki, aholiga manzilli yordam mexanizmlari va ijtimoiy hamkorlikka asoslangan yondashuv.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda ijtimoiy xavfsizlik jarayoni izchil rivojlanmoqda va u davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. Biroq, hali ham ayrim muammolar mavjud: resurslarni samarali taqsimlash, aholining barcha qatlamlarini qamrab olish, zamonaviy ijtimoiy xizmatlarni rivojlantirish kabi.

Ijtimoiy xavfsizlik tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish;

Raqamli texnologiyalar asosida manzilli yordamni kuchaytirish;

Aholining ijtimoiy faolligini oshirish uchun fuqarolik jamiyati institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish;

Ijtimoiy sohada monitoring va baholash mexanizmlarini kuchaytirish;

Yoshlar va ayollar uchun maxsus ijtimoiy dasturlarni kengaytirish.

ADABIYOTLAR.

1. Mirziyoyev, Sh.M. (2017). *Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.* Toshkent: O'zbekiston.
2. Mirziyoyev, Sh.M. (2020). *Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi.* Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.



3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi (2017). *2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi*. Toshkent.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi (2019). *Aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat dasturi*. Toshkent.
5. United Nations Development Programme (2018). *Human Development Report: Social Protection for Sustainable Development in Central Asia*. New York: UNDP.
6. World Bank (2020). *Uzbekistan Social Protection System Review*. Washington, D.C.: World Bank Group.
7. Asian Development Bank (2019). *Social Protection Reform in Uzbekistan: Towards Inclusive Growth*. Manila: ADB.
8. Rustamova, G. (2021). "O'zbekistonda ijtimoiy xavfsizlik tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari". *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, №3, 55–62-b.
9. Hasanov, B. (2022). "Ijtimoiy siyosat va ijtimoiy xavfsizlik tizimining zamonaviy bosqichdagi muammolari". *O'zbekiston ijtimoiy fanlari jurnali*, №2, 44–50-b.
10. UNESCO (2021). *Social Protection and Education: Building Inclusive Societies*. Paris: UNESCO Publishing.
11. International Labour Organization (ILO) (2017). *World Social Protection Report 2017–2019: Universal social protection to achieve the Sustainable Development Goals*. Geneva: ILO.
12. Akramov, I. (2019). "Raqamli texnologiyalar asosida ijtimoiy himoya tizimini rivojlantirish". *Axborot texnologiyalari va tizimlari*, №4, 21–28-b.
13. OECD (2020). *Social Policy Reforms for Inclusive Growth in Transition Economies*. Paris: OECD Publishing.
14. Qodirova, N. (2023). "O'zbekistonda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda fuqarolik jamiyati institutlarining o'rni". *Davlat va huquq*, №1, 60–68-b.